

دکتر خادمزاده، معمار و عضو هیات علمی دانشگاه تهران مطرح کرد؛

چیزی به اسم بافت تاریخی شهر کرمان نداریم!

❖ تخریبها ناشی از سرمایه‌محوری در بافت تاریخی است

❖ در مدیریت شهری کرمان آشفتگی وجود دارد

❖ اسما پورزنگی آبادی

حال و روز نزار بافت تاریخی شهر کرمان، دکتر محمدحسن خادمزاده - معمار، عضو هیات علمی دانشگاه تهران و دبیر علمی کارگاه پژوهشی-آموزشی «نگاهی دوباره به کرمان» را هم به این نتیجه رسانده که کرمان بافت تاریخی ندارد!

او که حدود دو هفته قبل برای برگزاری بخش حضوری این کارگاه به کرمان سفر کرده بود، می‌گوید: وضع محدوده تاریخی شهر کرمان از آن چیزی که در ذهنم بود بدتر است!

خادمزاده برای این ادعای خود دلایلی می‌آورد و ادامه می‌دهد: «گاهی یک شهر در حال زایش مجدد برای بازتولید بافت است که این را هم در کرمان ندیدیم!»

از نگاه او، در این شهر تنها می‌توانیم از راسته بازار و مجموعه‌های شهری صحبت کنیم. خادمزاده اظهار می‌کند: «کرمان می‌تواند زمینه ثبت جهانی را به واسطه بازار و مجموعه‌های متصل به آن داشته باشد» و البته هشدار می‌دهد: «اگر کرمانی‌ها دیر بجنبند ممکن است همین بازار را هم به واسطه مداخلاتی از جمله احداث ساختمان‌های بلند و مال‌هایی در پیرامون آن از دست بدهند.»

او درباره کیفیت برگزاری کارگاه نگاهی دوباره به کرمان و دستاوردی که این رویداد برای شهر خواهد داشت نیز توضیح می‌دهد. گفت‌وگو با دکتر خادمزاده را در ادامه می‌خوانید.

آقای دکتر، هفته گذشته کارگاه «نگاهی دوباره به کرمان» برگزار شد. با شنیدن عنوان این کارگاه اولین سوالی که به ذهن خطور می‌کند این است که چرا نگاهی دوباره؟ آیا برگزارکنندگان کارگاه بر این باورند کرمان فراموش شده و حالا باید مجدداً مورد توجه قرار گیرد یا اینکه منظور این است که نگاه فعلی به این شهر به چالش کشیده شود و رویه‌ها و رویکردهای جاری تغییر کند؟

کرمان یکی از شهرهای تاریخی ایران است؛ تاریخی به این معنا که یکی از پایه‌ها و استقرارگاه‌های فرهنگ ایرانی است و بخشی از ایرانی بودن ایران مدیون کرمان است. شنیده بودیم تغییراتی در سازمان فضایی شهر کرمان در سه دهه گذشته اتفاق افتاده است. یکسری اسناد قدیمی مثل عکس‌های هوایی از بافت تاریخی شهر کرمان در اختیار داشتیم. وقتی عکس‌ها را بررسی کردیم این مسئله ایجاد شد که در دوران معاصر در کرمان چه خبر است و چه اتفاقی دارد در این شهر به‌عنوان بستر استقرار بخشی از تمدن و فرهنگ می‌افتد و چه نیروهایی وجود دارند و چه استراتژی‌ها و راهبردهایی این استقرارگاه تمدنی ایرانی را دستخوش تغییر و تحول می‌کند. نگاهی دوباره به‌معنای بیان این موضوع نبود که کرمان فراموش شده است بلکه به‌دنبال تغییرات و تحولاتی بودیم که در این شهر رخ داده است. ضمن اینکه برخی استناداتی که در جمع ما حضور داشتند، در سال‌های گذشته درباره شهر کرمان مطالعاتی انجام داده و طرح‌هایی تهیه کرده بودند و این نیز انگیزه دیگری برای پرداختن به کرمان شد. در جریان کارگاه نگاهی دوباره به کرمان

چند کارگروه با موضوعاتی از جمله محورهای شهری، مجموعه‌های شهری، برخی بناها مثل مساجد و مقابر و سازه‌های مرتبط با آب و امنیت را برگزار کردیم. این کارگاه در واقع توجه به بسترهای عمیق تاریخی و فرهنگی و تمدنی‌ای است که در کرمان وجود داشت و نگران‌مان کرده بود که آیا دستخوش تغییرات اساسی قرار گرفته یا خیر؟ می‌خواستیم یک‌بار دیگر بباییم و ببینیم در شهر کرمان چه تغییراتی ایجاد شده است.

❖ به چه نتیجه‌ای درباره کرمان امروز رسیدید؟

واقعیت را بخواهید وضع محدوده تاریخی شهر کرمان از آن چیزی که در ذهنم بود بدتر است! رشد یا توسعه واژه‌های مناسبی برای توصیف وضع فعلی کرمان نیستند. رشد و توسعه در حوزه‌های تاریخی می‌تواند اتفاق بیفتد اما باید مبتنی بر بوم و شرایط خود باشد. در شهر کرمان اما بیشتر تخریب اتفاق افتاده تا رشد و توسعه! از این لحاظ وضع قدری نگران‌کننده است.

❖ آقای دکتر چنانچه که به همراه شما در کرمان حضور داشتند بر این باورند شهر کرمان هنوز ظرفیت جهانی شدن را دارد. صحبت‌های شما اما بیش‌تر ناظر به این است که ما در شهر کرمان بافت تاریخی نداریم؛ عقیده‌ای که برخی کارشناسان در شهر کرمان هم آن را مطرح کرده‌اند.

وقتی از بافت صحبت کنیم در واقع از محلات تاریخی، مجموعه‌های شهری و عناصر هم‌پیوند با آن مثل باغ‌ها، عناصر دفاعی شهر مثل دیوارها و دروازه‌ها حرف می‌زنیم. با این نگاه، متأسفانه باید بگویم که کرمان بافت تاریخی ندارد. در این شهر تنها می‌توانیم از راسته بازار و مجموعه‌های شهری صحبت کنیم. گاهی یک شهر در حال زایش مجدد برای بازتولید بافت است که این را هم در کرمان ندیدیم. درباره ثبت جهانی که به آن اشاره کردید اول بگویم که شخصاً خیلی به ثبت جهانی اعتقاد ندارم اما اینکه ثبت جهانی بهانه‌ای باشد تا توجه جهانی به یک موضوع جلب شود، از این لحاظ می‌تواند اتفاق ارزشمندی باشد. کرمان می‌تواند زمینه ثبت جهانی را به واسطه بازار و مجموعه‌های متصل به آن داشته باشد؛ مشروط بر اینکه تخریبی بیش از آنچه که تاکنون رخ داده در آن صورت نگیرد. همچنین، آنچه که در پیرامون مجموعه بازار در حال انجام است سختی با این ستون فقرات شهری داشته باشد و این‌طور نباشد که وقتی ارتفاع بازار مثلاً در نهایت شش، هفت متر است، ساختمان‌های بلند هفت، هشت طبقه در کنار آن ساخته شود و سیما و منظر و هویت این استخوان‌بندی شهری را دچار اغتشاش کند. بنابراین، به واسطه ساختار کالبدی بازار تاریخی شهر کرمان، ظرفیت ثبت جهانی وجود دارد ضمن اینکه این بازار همچنان فعال و زنده است. بازار تاریخی را باید باقی‌مانده بافت تاریخی کرمان دانست ولی متأسفانه محلات تاریخی آن به‌شدت دچار اغتشاش و تخریب شده است و اگر کرمانی‌ها دیر بجنبند ممکن است همین بازار را هم به واسطه مداخلاتی از جمله احداث

❖ عوامل متعددی در نابودی شهر کهن کرمان مؤثرند. از نظر شما، عمده این عوامل که چنین تخریبی را به بار آورده چه هستند؟

به نظر می‌رسد این وضعیت نتیجه آن است که راهبرد اشتباه سرمایه‌محوری بر بافت تاریخی شهر حاکمیت پیدا کرده است. به بیانی دیگر، تصور اینکه اگر پول بیاید مسئله حل می‌شود منجر به تولید عناصری بزرگ‌مقیاس در محدوده تاریخی شهر و عناصر هم‌پیوند با این محدوده شده و لطامت جدی به آن وارد کرده است. مدیران قبلی احتمالاً بر این تصور بوده‌اند که مسائل بافت تاریخی و هویت ملی را با پول باید حل کرد. در حالی که پول لازم هست ولی کافی نیست. با این تصور که قرار است با پول مسائل را حل کنیم بخش‌هایی از محدوده تاریخی این شهر تخریب شده و این امیدواری بوده که با سرمایه‌گذاری می‌توان آن را احیا کرد. نگرانم برخی از مجتمع‌های تجاری که با این رویکرد احداث شده، مجموعه بازار تاریخی را تحت تاثیر عمیق قرار دهد و آن را از رونق بیاندازد و همین مقدار باقی‌مانده از شهر کهن کرمان را هم از بین ببرد.

❖ از نظر شما، مدیریت شهری در کرمان چه راهکارها و رویکردهایی را باید برای حفظ این بخش باقی‌مانده از بافت تاریخی در پیش بگیرد؟ چه تجربه‌ای در این زمینه وجود دارد که کرمان می‌تواند از آن استفاده کند؟

اول اینکه همه در کرمان بپذیرند که رویکرد کلان‌مقیاس برای حل مسائل شهری اشتباه است. تجربه ملی و جهانی هم نشان داده که پروژه‌های کلان‌مقیاس در محدوده‌های شهری نمی‌تواند نیازها را برطرف و مشکلات را حل کند. هر شهری فرودگاه و ایستگاه راه‌آهن می‌خواهد ولی آیا باید همه شهر را با مقیاس فرودگاه و راه‌آهن بسازیم؟! از نظر من، نخستین گام برای حفظ و احیای بخش باقی‌مانده از بافت تاریخی کرمان این است که به‌دنبال آن باشیم که چطور می‌توانیم اندازه شهر را به دست بیاوریم و براساس اندازه آن برای پلاک به پلاک فکر کنیم. پلاک‌ها نباید از حدی که در گذشته بوده گسترده‌تر و بزرگ‌تر باشد. دوم اینکه به نظر می‌رسد در کرمان، گروه‌های متعدد شهروندان باید در مدیریت شهری بیش‌تر مشارکت داده شوند. دقت کنید که نمی‌گویم بخش خصوصی؛ بلکه اشاره‌ام به فرهیختگان و همه کسانی است که در شهر زندگی می‌کنند. برخی از آن‌ها ممکن است دانش تخصصی و حتی سواد کافی نداشته باشند اما باید به مشارکت گرفته شوند. نکته دیگری که درباره کرمان وجود دارد این است که به نظر می‌رسد در مدیریت شهری آشفتگی وجود دارد و بین نهادهای تصمیم‌گیر و تصمیم‌ساز و مجری، هم‌پیوندی و هم‌بستگی کافی برای حفاظت از فرهنگ کرمان وجود ندارد. ضروری است که در این نگاه بازنگری شود و نهادهای مسئول و متولی از جمله استانداری، فرمانداری، مسکن و شهرسازی، میراث فرهنگی و شهرداری

کنارصندل و در راستای معرفی تمدن عظیم این منطقه گفت: «از سیدمتصور سیدسجادی باستان‌شناس شهیر ایران و جهان که با وجود همه مسائل و چالش‌های موجود برای دومین فصل کاوش در حیرت حضور یافت، تشکر کرده و با راهنمایی ایشان و کمک، همفکری و همراهی گروه جامع و کامل کاوش‌ها، شاهد استمرار پژوهش در این

هدف‌گذاری روشنی داشته باشند و رویکرد کلان‌مقیاس‌نگر را کنار بگذارند؛ نمی‌گویم رویکرد خردمقیاس در پیش گرفته شود بلکه همین که طرح‌ها و پروژه‌ها کلان‌مقیاس نباشد، مسئله را حل می‌کند. پس از این، موضوع تأمین منابع مالی مطرح است که من فکر می‌کنم کرمانی‌ها می‌توانند آن را تأمین کنند و نیازی به منابع مالی خارج از استان و شهر ندارند. اقدام مهم دیگری که مدیریت شهری در کرمان باید انجام دهد این است که فضاهای خالی در پیرامون بازار تاریخی به‌عنوان باقی‌مانده بافت تاریخی را در معرض طراحی‌های محله‌مقیاس بگذارند و برای طراحی واحدهای مسکونی، نه تجاری و اداری و صنعتی از الگوهای تاریخی کمک بگیرند. در صورت انجام این اقدامات، کرمان می‌تواند به یکی از موفق‌ترین شهرها در حوزه همگونی توسعه و حفاظت تبدیل شود اما همه این شروط باید در نظر گرفته شود. نیاز است تا استاندار جدید کرمان با این نگاه راهبردی هم‌پیوندی را بین دستگاه‌های متعدد به وجود بیاورند و نگاه سرمایه‌محوری را از این محدوده‌های تاریخی کنار بگذارند که در نتیجه آن، کرمان حتماً شهری ویژه خواهد شد و حتی می‌تواند به الگویی برای توسعه شهرهای دیگر تبدیل شود.

❖ این کارگاه قرار است چه دستاورد و پایداری برای کرمان داشته باشد و بعد از این، قرار است چه اتفاقاتی رخ بدهد؟

کارگاه در بخش نظری که به‌صورت مجازی بود سه روز و در بخش عملی که حضوری در کرمان برگزار شد چهار روز طول کشید. تنظیم مطالعات و تدوین آن هم حدود دو ماه زمان می‌برد؛ گزارش‌های ارائه‌شده توسط کارگروه‌ها چند بار ویرایش خواهد شد تا به شکل مطلوب درآید و نهایی شود. امیدواریم در نتیجه این مطالعات، به این برسیم که راهبردهای توسعه شهری کرمان با همه شرایطی که در حال حاضر دارد چگونه می‌تواند باشد. قصد ما این است که راهبردهای اینکه «چطور با این وضعیت کرمان برخورد شود» را در اختیار شهر قرار بدهیم و امیدواریم مورد استفاده نیز قرار بگیرد.

❖ این مطالعات را به دانشگاه ارائه می‌کنید یا شهرداری؟

به صورت کتاب آن را منتشر می‌کنیم و در دسترس عموم قرار خواهد گرفت. نمی‌خواهیم کتاب یا گزارشی باشد که در طاقچه‌ها و کتابخانه‌ها خاک بخورد. اسم آن «کتاب کرمان» است و پیش‌بینی اولیه این است که ۱۷ مقاله با ۱۷ محور از امنیت شهری تا محوره‌های شهری و بناهای تاریخی و ... را در برگیرد.

❖ این کارگاه مجدد هم در کرمان برگزار خواهد شد؟

بعید می‌دانم؛ چون هماهنگ کردن این برنامه‌ها سخت است. ما از چهار ماه قبل برای برگزاری کارگاه کرمان در حال برنامه‌ریزی و پیگیری بودیم. در حال حاضر، یکی، دو شهر دیگر هم درخواست داده‌اند تا این کارگاه را در آنجا برگزار کنیم. بنابراین، بعید می‌دانم در آینده‌ای نزدیک بتوانیم مجدد در کرمان این کارگاه را برگزار کنیم. اگر هم بخواهیم برگزار کنیم، کارگاهی محدودتر برای ارزیابی تاثیرات کاری که انجام دادیم را برنامه‌ریزی خواهیم کرد.

گردشگری تاریخی فرهنگی و نشاط ساماندهی این عرصه در جامعه است.» گفتنی است در این بازدید، سجاد علی‌بیگی رئیس پژوهشکده باستان‌شناسی، نوروز رجیبی باستان‌شناس و مشاور رئیس پژوهشگاه میراث‌فرهنگی و پژوهشگران و مدیران تخصصی نیز حضور داشتند.

❖ آقای دکتر، شما دبیر علمی کارگاه نگاهی دوباره به کرمان هستید. در مقایسه با سایر کارگاه‌هایی که در شهرهای دیگر کشور برگزار کردید، کیفیت این رویداد را در کرمان چطور ارزیابی می‌کنید؟ چه ضعف‌هایی را احصا کردید؟

ما پیش از این، در یزد و روستای قروه در نزدیکی ابهر زنجان هم کارگاه برگزار کردیم. در کرمان یک مشکل جدی این بود که اسناد و مدارک تاریخی و معماری وجود داشت اما در اختیار ما قرار نمی‌گرفت. برای رفع این مشکل، تصمیم گرفتیم خودمان یک مرکز اسناد با کمک دوستان و کسانی که در کارگاه حضور داشتند ایجاد کنیم. اگر قرار باشد شهر و فرهنگ شهر توسعه پیدا کند این مدارک و اسناد باید به‌راحتی قابل دسترس باشند. این اسناد به‌خودی‌خود علم نیستند بلکه می‌توان با بررسی علمی و پژوهش درباره آن، دانش تولید کرد. بنابراین، این اسناد و مدارک باید از صندوقخانه افراد و نهادهای خارج شود و در اختیار عموم قرار بگیرد. دو، سه روزی که کرمان بودیم برخی مساجد را نقشه‌برداری می‌کردیم. برای من غیرقابل باور بود که شهری تاریخی با چند ده قرن سابقه سکونت تنها ۱۷ مسجد تاریخی داشته باشد؛ وقتی بررسی کردیم دریافتیم تعداد مساجد خیلی بیش از این است اما برداشت نشده و یا اگر نقشه‌برداری شده نقشه‌ها در اختیار نیست. ضعف دیگری که وجود داشت این است که ورود به بناهای تاریخی در کرمان کار راحتی نبود و باید هماهنگی و پیگیری زیادی انجام می‌شد تا در بناها باز شود. مسجد مکانی است که بیش‌تر مواقع باید در آن باز باشد ولی در کرمان ورود به مساجد تاریخی تنها در زمان

حوزه خواهیم بود.» سعید شاهرخی با تقدیر از حضور رئیس پژوهشگاه میراث‌فرهنگی و گردشگری و هیئت همراه در سایت کاوش‌های کنار صندل حیرت بیان کرد: «پیام این حضور و استمرار کاوش به مردم حیرت و روستای کنارصندل، تدبیر فرایند خوب در زندگی، رفاه و معیشت با رونق